

Dat is een kabeljauw! nee, een dors... of misschien toch een dogge...

TEKST
Frans Collignon

ILLUSTRATIES
Eric Fokke en
Wikipedia

De kabeljauw is een bijzondere vis, niet alleen ichtyologisch of culinair, maar zeker ook wat de taal betreft. Allereerst weten we niet zo heel veel van de oerbron van de naam. Wat we wel weten, is dat die naam vanuit Nederland naar vele andere talen is verspreid. In de vroege middeleeuwen bijvoorbeeld naar het Frans, Duits, Engels, Zweeds en andere Scandinavische talen. Uiteindelijk is die naam ook naar Romaanse talen gegaan, die er bacalao of varianten daarop hebben gemaakt. Dat is weer in het Nederlands van Suriname en Nederlandsch-Indië teruggekomen als bakkeljauw voor gedroogde vis. Bent u er nog?

Dit is overigens nog maar het begin van de verwarring. In Zuid-Afrika wordt een alleen daar langs de kust levende enorm grote vis kabeljou genoemd. Het is de *Argyrosomus hololepidotus*, die in de zeventiende eeuw alleen maar zo is genoemd omdat hij ook wit en groot is.

We beginnen eerst maar met de oorsprong van de naam kabeljauw. Een veel gehoorde theorie zegt dat het komt van het Latijnse *caput* (kop) en *latus* (breed). Dus een dure naam voor dikkop. Wie de vis kent, zal dit niet onaannemelijk in de oren klinken. Om het nog iets ingewikkelder te maken zijn er ook kabeljauwen die abusievelijk een andere naam hadden gekregen. De jonge exemplaren werden als een apart soort gezien en kregen de naam dors en in eerste instantie zelfs een eigen Latijnse soortnaam (*Gadus callarias*), maar voortschrijdend inzicht heeft er voor gezorgd dat ze de naam van de gewone kabeljauw kregen (*Gadus morhua*). Het leuke van de naam dors is dat die verwant is aan dor in de betekenis van droog. De kabeljauw is bij uitstek de vis die gedroogd wordt. Dat een jonge vis soms een andere naam krijgt, zien we ook bij aal, oorspronkelijk de benaming voor jonge paling. Daar komt ook het oude spreekwoord 'aal is geen paling' vandaan, oftewel het mindere is niet gelijk aan het meerdere. Een nog niet volgroeide kabeljauw wordt ook wel gul genoemd, maar tegenwoordig wordt de leeftijds grens niet meer zo scherp getrokken en mag ook een volwassen kabeljauw gul worden genoemd.

In de korte tijd dat Ciskei in het zuiden van Afrika onafhankelijk was, gaf het veel postzegels uit met vissen. Hier staat de 'kabeljou' op.

Op deze honderd jaar oude schoolplaat van Marinus Adrianus Koekoek heeft de kabeljauw een prominente plaats in het midden.

Zwerver

Maar er zijn meer namen voor kabeljauw, zelfs veel meer. Een bekende is de dogge of doggevis. En inderdaad, de Doggersbank heeft aan deze vis zijn naam overgehouden. Maar we zijn er nog niet. Een andere naam die vooral vroeger werd gebruikt is bolk, hoewel ook wel eens wijting (familie van de kabeljauw) zo wordt genoemd. Bijzonder is dat kabeljauw ook nog een aparte naam heeft gekregen als hij in de winter van de Barentszee naar de kust in het noorden van Noorwegen trekt. Aan dat rondtrekken heeft hij zijn naam skrei te danken. Skrei is zoiets als zwerver in het Noors. Kwade tongen beweren overigens dat vaak goedkope kabeljauw voor dure skrei wordt verkocht. Nou ja, het is natuurlijk ook dezelfde vis. Even in een rap tempo door met nog een paar namen: grauwtje, vanwege zijn kleur. Daar staat dan weer mooi meisje tegenover voor, andermaal, de jonge kabeljauw. De oorsprong van deze naam is niet bekend, maar het langdurige verblijf op een vissersschip heeft vaak wel gevolgen voor het beoordelingsvermogen, zoals we eerder hebben gezien

toen zeevissers na maanden eenzaamheid op het zilte nat zelfs naar een zee koe hunkerden. Een laatste naam is de beugvis, omdat ooit de kabeljauw met de beug (lijn van een dikke 70 meter met vele haken) werd gevangen.

Droog

Eenmaal gevangen krijgt de vis weer andere namen. Als het dier gedroogd is, heten ze stokvis (vis op stokken gedroogd, een naam die vele talen is overgenomen - in het Italiaans is dat bijvoorbeeld *stoccafisso*), klipvis (op de rotsen gedroogd), tijdeling of titling (zou van 'tit' = stip kunnen komen), roodschaar (naar de kleur van het visvlees). De gezouten varianten zijn bekend onder de namen moluwe, abberdaan of labberdaan. Dit zijn de namen die aan het eind van de middeleeuwen werden gebruikt en teruggaan naar het Frans. Een andere naam is een uit Latijn gevormde *landorium* voor licht gezouten kabeljauw. Al die benamingen in onze taal voor de kabeljauw, die er maar één is van de 32.000 beschreven vissoorten, geeft aan hoe belangrijk deze vis is in ons leven vroeger, nu en zeker ook in de toekomst. ■